

Володимир Михайлович ГРИНІВ

аспірант, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ORCID ID: 0000-0002-5465-569X

E-mail: finmonitoring11@gmail.com

ОЦІНКА ПОТЕНЦІАЛУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

Гринів В. М. Оцінка потенціалу соціально-економічного розвитку регіонів. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2021. Том 6. № 4. С. 147-152.

Анотація

У статті описано результати багатовимірного порівняльного аналізу соціально-економічного потенціалу областей України з результатами найсильніших та найслабших регіонів. Використано концепцію дослідження на основі таких категорій, як зміна і структура. Досліджено зміни, що відбуваються в структурі складних об'єктів та систем. Ці зміни можуть вплинути на кількісну сторону, і, таким чином, збільшити або зменшити певні характеристики об'єкта, а також якісний аспект, тобто створення нових властивостей об'єкта. Процес соціально-економічного розвитку характеризується відсутністю рівномірності в просторі. Через різні умови і зміни внутрішніх і зовнішніх факторів процеси розвитку не відбуваються з тією ж інтенсивністю в кожній області. Таким чином, на основі проведених досліджень визначено, що в Україні спостерігається нерівномірність регіонального розвитку, яка зумовлена високою диференціацією видів економічної діяльності та неоднорідністю структури економіки територій. Усе це обґрунтовує необхідність удосконалення заходів та важелів державного регулювання регіонального розвитку та створення ефективних механізмів зниження його диспропорції. Наведено результати аналізу сильних і слабких сторін регіону за запропонованим набором із 26 індикаторів, згрупованих у такі модулі: економічна політика, праця та оподаткування, сімейна та соціальна політика, стимулювання активності. Таким чином, неоднорідність регіонів відзначається як у розвитку конкретного регіону, так і в порівнянні з іншими регіонами країни. Така нерівномірність значно впливає на функціонування держави, структуру і ефективність економіки і соціально-економічну політику. Це призводить до збільшення числа депресивних регіонів і зростання міжрегіональних протиріч. Використано таксономічний аналіз просторової диференціації рівня соціально-економічного розвитку України. Знайдено розриви у соціально-економічному рівні розвитку в регіонах для оцінки на основі багатовимірного аналізу. Аналіз дає точне і глибоке уявлення про соціально-економічний розвиток регіонів.

Ключові слова: соціально-економічний потенціал, регіональний розвиток, економічний розвиток, просторова диференціація, неоднорідність розвитку регіонів, інновації.

Volodymyr Hryniv

Precarpatian Vasyl Stefanyk National University

ASSESSMENT OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF REGIONS POTENTIAL

Hryniv V. M. Assessment of socio-economic development of regions potential. *Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*. 2021. Volume 6. № 4, pp. 147-152.

Abstract

The article describes the results of a multidimensional comparative analysis of the socio-economic potential of the regions of Ukraine, both the strongest and weakest ones. The concept of research based on categories such as change and structure is used. The changes occurring in the structure of complex objects and systems are studied. These changes can affect the quantitative results, and thus increase or decrease certain characteristics of the object, as well as the qualitative aspect, i.e. the creation of new properties of the object. The process of socio-economic development is characterized by a lack of uniformity in space. Due to different conditions and changes in internal and external factors, development processes do not occur with the same intensity in each area. Thus, based on research, it is determined that in Ukraine there is uneven regional development, which is due to the high differentiation of economic activities and heterogeneity of the economic structure of the territories. All this justifies the need to improve the measures and levers of state regulation of regional development and create effective mechanisms to reduce its disparity. The results of the analysis of strengths and weaknesses of the region according to the proposed set of 26 indicators, grouped in the following modules: economic policy, labor and taxation, family and social policy, stimulating activity, are represented.

© Володимир Михайлович Гринів, 2021

Thus, the heterogeneity of regions is observed both in the

development of a particular region and in comparison, with other regions of the country. Such inequality significantly affects the functioning of the state, the structure and efficiency of the economy and socio-economic policy. This leads to an increase in the number of depressed regions and the growth of interregional contradictions. Taxonomic analysis of spatial differentiation of the level of socio-economic development in Ukraine is used. Gaps in the socio-economic level of development in the regions were found for assessment based on multidimensional analysis. The analysis gives an accurate and deep idea of the socio-economic development of the regions.

Keywords: socio-economic potential, regional development, economic development, spatial differentiation, heterogeneity of regional development, innovations.

JEL classification: O18; R11; R58

Вступ

Просторова диференціація інноваційності регіонів зумовлює численні спроби оцінити інноваційні здібності та потенціал розвитку регіонів. Занадто велика просторова диференціація розвитку може бути перешкодою для його прогресу та оптимізації [1].

Проаналізовано потенціал соціально-економічного розвитку регіонів України, використано вісім груп показників [2]. До прикладних груп показників входили людські ресурси; науково-дослідна діяльність; інноваційна діяльність промисловості та послуг; фінансування інновацій; патентування та ІКТ; технічне оснащення; інфраструктура підтримки інноваційної діяльності; економічна інфраструктура [3]. Дослідження проведено на основі даних 2016–2020 років.

Динаміка економічного зростання економічно сильних регіонів виявилася нестійкою під впливом світової фінансово-економічної кризи, яка визначила суттєве падіння попиту на сировинних ринках. Регіони України істотно відрізняються за рівнем технологічного розвитку і за характером економічного зростання. Цей факт визначає диференційований підхід до регулювання становлення економічного розвитку [4]. Для аналізу змін соціально-економічного стану країни потрібно провести процедуру, що дозволяє описати велику кількість точок (об'єктів) в багатовимірному просторі.

Мета дослідження

Основною ціллю є створення умов для сталого розвитку всієї території. Для цілей синтетичної оцінки в умовах багатофакторного аналізу використовуються моделі агрегованих показників, побудовані з використанням таксономічного інструментарію. В обох оцінках (інновації та потенціал соціально-економічного регіону) використано програмне забезпечення Statistica.

Виклад основного матеріалу дослідження

Дослідження просторових структур областей в плані рівня розвитку важливі як в необхідності адаптації до стандартів ЄС, так і в прийнятті відповідних економічних рішень в країні та регіонах [5]. Крім того, результати даного дослідження можуть бути прийняті до уваги при укладанні стратегічних планів розвитку областей. Висновками аналізу соціально-економічного розвитку можуть скористатися особи, що спеціалізуються в регіональних питаннях і всі ті, хто пов'язаний з економікою місцевого самоврядування та регіональним розвитком [6].

Термін «розвиток» характеризується двома основними категоріями: структура та зміни, що означає розвиток серії незворотних змін у структурі системи. Часто регіональний розвиток означає досягнення певної продуктивності завдяки використанню продуктів або послуг, використовуючи процеси розвитку, які знаходяться під впливом кількісних і якісних змін [7]. Продуктами і процесами розвитку регіонів є інвестиційна стратегія, планування інфраструктури, аналіз зайнятості, якість життя, політика, використання ресурсів. Дуже часто досягти бажаних цілей складно, тому потрібно використовувати різні методи для покращення планів, цілей і стратегій. Регіональний розвиток дозволяє виявити наступні зміни: підвищення

конкурентоспроможності регіону, підвищення якості життя мешканців, зміна економічної структури, покращення управління та землекористування [8]. Таким чином, Сучасні тенденції соціально-економічного та інвестиційного стану регіональних систем зумовлюють необхідність обґрунтування та моделювання регіональних інвестиційних процесів з метою визначення можливих очікувань та ефектів, а також формування ефективної політики економічного й інвестиційного розвитку [9].

Для ефективного дослідження рівня регіонального розвитку необхідно вказати площини досліджень і вибрати відповідні показники. Аналіз приділяє особливу увагу такій області досліджень, як дохід і витрати бюджетів, житлово-комунальні послуги, торгівля, інвестиції, мистецтво і культура, демографія, здоров'я та соціальна допомога, розвиток бізнесу, заробітної плати та соціальної допомоги, промисловість, будівництво, сільське господарство, паливно-енергетичний ринок, ринок праці, навколишнє середовище, освіта, транспорт, туризм [10]. Статистичні дані, які використовуються в дослідженнях, повинні відповідати певним критеріям, а саме: надійність, точність, достовірність, повнота, порівнянність, послідовність, цілісність, своєчасність, точність. Дослідження також підкреслює такі аспекти, як узгодженість (несуперечність), що розуміємо як відповідність логічних, формальних і основних даних, зібраних і детально адаптованих до систематики потреб, треба звернути увагу на те, що надлишок і дефіцит інформації не приносить користі [11]. Це й обумовлює основні вимоги до вибору показників оцінки рівня інноваційності регіонів України.

Загальна характеристика рівня соціально-економічного стану регіону включає три основні групи показників, комплексне використання яких повинне забезпечити їх об'єктивний вимір та оцінку тенденцій і перспектив подальшого розвитку. Показники, що необхідно використовувати для проведення аналізу соціально-економічного стану регіонів і формування їх рейтингів за розвитком економічних сфер життя, поєднані за наступними напрямками:

- 1) оцінка загального рівня соціально-економічного стану регіону за допомогою системи показників;
- 2) визначення місця регіону, застосовуючи рейтингові оцінки;
- 3) групування регіонів, однорідних за окремими ознаками.

Для цілей визначення синтетичної оцінки потенціалу розвитку використано RNSEI (Regional National Summary Economy Index) та індикатор під назвою регіональний національний зведений індекс інновацій (Regional National Summary Innovation Index RNSII), рекомендований для оцінки інноваційності регіонів у національній системі, формула якого виглядає так:

$$RNSII_{jkt} = \frac{1}{m} \sum_{i=1}^m x_{ijkt}^n ; x_{ijkt}^n = \frac{\sqrt[p]{\left(\frac{X_{ijkt}}{X_{ikt}}\right)} - \sqrt[p]{\min_{\forall k, \forall t} \left(\frac{X_{ijkt}}{X_{ikt}}\right)}}{\sqrt[p]{\max_{\forall k, \forall t} \left(\frac{X_{ijkt}}{X_{ikt}}\right)} - \sqrt[p]{\min_{\forall k, \forall t} \left(\frac{X_{ijkt}}{X_{ikt}}\right)}}$$

де X_{ijkt} – значення індексу i для регіону j в країні k в момент часу t ;

m – кількість показників, щодо яких доступна інформація;

X_{ikt} – середнє значення показника i в країні k на момент t ;

p – ступінь корекції індексу.

Для більшості коефіцієнтів було використано $p=2$ для виправлення відхилень, а для інших $p=4$.

Значення статистичного показника RNSII належать до числового діапазону (0,1) відповідно до прийнятих припущень відносно факторів інновацій. Показники, які використовуються для його побудови, є стимуляторами. Завдяки такому припущенню

значення показника ближче до одиниці означає вищу регіональну інновацію (або вищу синтетичну оцінку потенціалу розвитку). Крім того, при порівняльній оцінці рівня інноваційності в регіонах використовувалася чотирирівнева класифікація, заснована на методиці оцінки розвитку.

Оцінку інноваційності проведено на основі наступних показників: рівень освіти молоді (частка молоді 19–24 років із середньою та вищою освітою у % молодого населення), кількість студентів університету на 10 тис. населення, зайнятість у високоінтенсивних послугах (у % від загальної кількості працівників), науковці (у % активного населення), частка зайнятих у секторі послуг високого рівня знань, (у % працівників), зайнятість на середньо високому та високотехнологічному виробництві, (у % від загальної чисельності працівників). Рейтинги інноваційності регіонів України представлено в табл. 1.

Таблиця 1. Показники інноваційності регіонів України (2016–2020 рр.)

Область	2016	2017	2018	2019	2020	Область	2016	2017	2018	2019	2020
Вінницька	0,705	0,765	0,658	0,654	0,662	Миколаївська	0,658	0,662	0,676	0,68	0,671
Волинська	0,618	0,711	0,53	0,548	0,561	Одеська	0,731	0,745	0,761	0,776	0,762
Дніпропетровська	0,771	0,805	0,782	0,824	0,793	Полтавська	0,718	0,729	0,736	0,747	0,74
Донецька	0,273	0,295	0,221	0,235	0,245	Рівненська	0,602	0,608	0,614	0,627	0,621
Житомирська	0,666	0,668	0,682	0,688	0,672	Сумська	0,558	0,576	0,587	0,598	0,571
Закарпатська	0,57	0,591	0,603	0,609	0,598	Тернопільська	0,687	0,695	0,711	0,719	0,701
Запорізька	0,701	0,716	0,722	0,725	0,718	Харківська	0,837	0,844	0,858	0,865	0,86
Івано-Франківська	0,714	0,727	0,735	0,742	0,738	Херсонська	0,711	0,722	0,731	0,742	0,734
Київська	0,814	0,829	0,837	0,844	0,84	Хмельницька	0,815	0,822	0,828	0,837	0,831
Кіровоградська	0,691	0,698	0,711	0,721	0,716	Черкаська	0,64	0,651	0,662	0,668	0,661
Луганська	0,362	0,322	0,337	0,341	0,311	Чернівецька	0,677	0,674	0,686	0,697	0,691
Львівська	0,693	0,704	0,717	0,729	0,726	Чернігівська	0,637	0,641	0,649	0,657	0,65
						м. Київ	0,821	0,839	0,847	0,851	0,849

У регіональному розвитку оцінка інновацій є важливим елементом місцевої політики, однак соціально-економічна діагностика, по суті, має стати основою для верифікації стратегії розвитку. А предметом запланованої регіональної політики є, серед іншого, використання місцевих переваг та потенціалу розвитку (потенціал знань, навичок, спеціалізації та зв'язки між окремими суб'єктами / факторами розвитку та зростання), а отже тим, що визначає розвиток потреби та аналіз факторів розвитку для кожного регіону.

Моніторинг деталізованих цілей національної регіональної політики враховує 26 індикаторів різної ваги, значення та характеру (стимулятори та бар'єри розвитку), які стосуються підтримки зростання конкурентоспроможності регіонів, розбудови територіальної єдності та протидії процесам маргіналізації в проблемних областях, впорядкування процесів планування та реалізації державної політики.

Вибираючи показники для оцінки потенціалу соціально-економічного розвитку регіонів, використано наступні показники, в якості стимулятора використано «характерні принципи та завдання, взаємно збалансовані та узгоджені», розділені на чотири модулі, серед яких:

Модуль I – економічна політика регіону, в якому було запропоновано 6 індикаторів,

Модуль II – робота та оподаткування, до якого віднесено 7 показників,

Модуль III – сімейна та соціальна політика, 8 показників,

Модуль IV – стимулююча діяльність, в якій враховано 5 показників.

Проведена оцінка регіонів показує перевагу слабких та середньо-низьких оцінок (16 показників) над сильними та середньо-сильними позиціями регіонів (10 показників).

Однією з найважливіших проблем дослідження є рівень ВВП на душу населення, а також витрати на охорону навколишнього середовища та рівень витрат на державні потреби.

Таблиця 2. Рейтинг областей України за рівнем соціально-економічного розвитку

Область	2018		2019		2020		Область	2018		2019		2020	
	z _j	R	z _j	R	z _j	R		z _j	R	z _j	R	z _j	R
Вінницька	0,173	9	0,227	11	0,169	10	Миколаївська	0,155	8	0,201	8	0,16	8
Волинська	0,291	15	0,323	15	0,26	13	Одеська	0,09	4	0,125	5	0,089	5
Дніпропетровська	0,099	6	0,107	2	0,088	4	Полтавська	0,085	3	0,124	4	0,081	3
Донецька	0,409	25	0,426	22	0,446	24	Рівненська	0,397	23	0,434	23	0,39	21
Житомирська	0,316	18	0,36	18	0,326	18	Сумська	0,384	21	0,463	25	0,44	23
Закарпатська	0,397	22	0,441	24	0,402	22	Тернопільська	0,293	16	0,342	17	0,31	17
Запорізька	0,189	12	0,236	12	0,193	12	Харківська	0,043	1	0,086	1	0,041	1
Івано-Франківська	0,267	14	0,31	14	0,264	15	Херсонська	0,14	7	0,179	7	0,137	7
Київська	0,174	10	0,217	10	0,171	11	Хмельницька	0,093	5	0,134	6	0,09	6
Кіровоградська	0,3	17	0,34	16	0,295	16	Черкаська	0,349	19	0,393	19	0,35	19
Луганська	0,401	24	0,422	21	0,455	25	Чернівецька	0,265	13	0,304	13	0,26	14
Львівська	0,174	11	0,212	9	0,165	9	Чернігівська	0,362	20	0,404	20	0,361	20
							м. Київ	0,074	2	0,12	3	0,072	2

Висновки та перспективи подальших розвідок

Рейтингова оцінка соціально-економічного розвитку регіону є надзвичайно важливою, враховуючи широке коло її користувачів та можливості використання її результатів. Такими користувачами передусім є приватні інвестори, для яких встановлені рейтинги слугуватимуть поточними і прогностичними індикаторами переваг і слабких сторін, можливостей і загроз під час обґрунтування напрямів вкладень капіталу. Органи державного і місцевого управління, які розпоряджаються розподілом видатків відповідних бюджетів за цілями інвестування у різні об'єкти на регіональному рівні, теж будуть зацікавлені в об'єктивній рейтинговій оцінці областей регіону, оскільки цей підхід допоможе їм обґрунтувати оптимальну структуру таких видатків і підвищити економічну ефективність використання бюджетних коштів. Окрім того, виявлення комплексу проблем і сильних сторін окремих регіонів (у цьому разі на прикладі західного регіону України) за різними напрямками забезпечення регіонального соціально-економічного розвитку і за рівнем ефективності використання основних видів ресурсів регіону може виступити надійним підґрунтям для формування і реалізації загальнодержавних програм і стратегій розвитку країни.

Таким чином, на основі проведених досліджень визначено, що в Україні спостерігається нерівномірність регіонального розвитку, яка зумовлена високою диференціацією видів економічної діяльності та неоднорідністю структури економіки територій. Усе це обґрунтовує необхідність удосконалення заходів та важелів державного регулювання регіонального розвитку і створення ефективних механізмів зниження його диспропорції.

Відкритий характер використовуюваного методу (можливість розширення набору показників) дозволяє доповнити багатогранність оцінки потенціалу розвитку новими сферами, такими як передача знань і технологій або використання сучасних інструментів для розповсюдження знань та інформації, а отже й розвиток економіки знань, які потребують додаткових досліджень.

Список літератури

1. Бутко М., Зеленський С., Акименко О. Сучасна проблема оцінки інвестиційної привабливості регіону. *Економіка України*. 2015. № 11. С. 30–37.
2. Вахович І. М. Фінансова політика сталого розвитку регіону: методологія формування та механізм реалізації: монографія. Луцьк: Надстир'я, 2017. 496 с.

3. Герасименко С. С., Свистун-Золотаренко Л. О. Статистична оцінка інвестиційної привабливості регіонів. *Актуальні проблеми економіки*. 2014. № 12 (42). С. 155–159.
4. Заблodsька І. В., Шаповалова О. М. Оцінювання інвестиційної привабливості регіону за допомогою поліструктурного показника. *Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємництво»*. 2019. № 4. С. 67–72.
5. Ішук С. О., Кулініч Т. В. Оцінювання інвестиційної привабливості регіону: методичний аспект. *Регіональна економіка*. 2018. № 3. С. 71–78.
6. Людський розвиток в Україні. Модернізація соціальної політики: регіональний аспект : монографія / [ред. Е. М. Лібанова]. Київ : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2015. 356 с.
7. Людський розвиток в Україні: інституційне підґрунтя соціальної відповідальності : монографія / ред. Е. М. Лібанова; [відпов. за випуск : О. В. Макарова, О. М. Хмелевська]. Київ: Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, 2017. 368 с.
8. Формування і розвиток потенціалу регіону: сутність, сучасні тенденції та методи оцінювання: монографія / [О. В. Богданова, Т. І. Збрицька, Т. П. Іванова, Л. В. Карпенко та ін.]. Одеса: Атлант, 2018. 103 с.
9. Blahun I., Dmytryshyn L., Leshuk H. Simulative model for evaluation of investment processes in the regions of Ukraine. *Investment Management and Financial Innovations*. Volume 14, Issue 3, 2017, pp. 322-329.
10. Макарова О. В. Методологічні підходи до ідентифікації та оцінювання ризиків людського розвитку. *Демографія та соціальна економіка*. 2018. № 2(33). С. 103–116. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2018.02.103>
11. Кривцова М. С. Оцінка людського потенціалу регіону: теоретичний аспект. *Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. пр.* 2018. № 2(66). С. 162–173.
12. Багатогалузева статистична інформація. Регіональна статистика. Державна служба статистики України. 2020. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

References

1. Butko, M., Zelens'kyj, S., Akymenko, O. (2015). «The current problem of assessing the investment attractiveness of the region». *Ekonomika Ukrainy*. № 11, pp. 30–37.
2. Vakhovych, I. M. (2017). *Finansova polityka staloho rozvytku rehionu: metodolohiia formuvannia ta mekhanizm realizatsii*. [Financial policy of sustainable development of the region]. Nadstyr'ia. Lutsk. Ukraine.
3. Herasymenko, S. S., Svystun-Zolotareno, L. O. (2014). «Statistical assessment of investment attractiveness of regions». *Aktual'ni problemy ekonomiky*. № 12 (42), pp. 155–159.
4. Zablods'ka, I. V., Shapovalova, O. M. (2019). «Estimation of investment attractiveness of the region with the help of polystructural indicator». *Derzhava ta rehiony. Serii «Ekonomika ta pidpriemnytstvo»*. № 4, pp. 67–72.
5. Ischuk, S. O., Kulinich, T. V. (2018). «Estimation of investment attractiveness of the region: methodical aspect». *Rehional'na ekonomika*. № 3, pp. 71–78.
6. *Liud's'kyj rozvytok v Ukraini. Modernizatsiia sotsial'noi polityky: rehional'nyj aspekt*. (2015). [Human development in Ukraine. Modernization of social policy: regional aspect]. In Libanova, E. M. (ed.). In-t demohrafii ta sotsial'nykh doslidzhen' im. M. V. Ptukhy NAN Ukrainy. Kyiv. Ukraine.
7. *Liud's'kyj rozvytok v Ukraini: instytutsijne pidgruntia sotsial'noi vidpovidal'nosti*. (2017). [Human development in Ukraine: the institutional basis of social responsibility]. In Libanova, E. M. (ed.). [Resp. for the issue Makarova, O. V., Khmelevs'ka, O. M.]. In-t demohrafii ta sotsial'nykh doslidzhen' imeni M. V. Ptukhy NAN Ukrainy. Kyiv. Ukraine.
8. *Formuvannia i rozvytok potentsialu rehionu: sutnist', suchasni tendentsii ta metody otsiniuvannia*. (2018). [Formation and development of the region's potential: essence, modern tendencies and evaluation methods]. [Bohdanova, O. V., Zbryts'ka, T. I., Ivanova, T. P., Karpenko, L. V. ta in.]. Atlant. Odesa. Ukraine.
9. Blahun, I., Dmytryshyn, L., Leshuk, H. (2017). Simulative model for evaluation of investment processes in the regions of Ukraine. *Investment Management and Financial Innovations*. Volume 14, Issue 3, pp. 322-329.
10. Makarova, O. V. (2018). «Methodological approaches to the identification and assessment of human development risks». *Demohrafiia ta sotsial'na ekonomika*. № 2(33), pp. 103–116. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2018.02.103>
11. Kryvtsova, M. S. (2018). «Estimation of human potential of the region: theoretical aspect». *Visnyk sotsial'no-ekonomichnykh doslidzhen': zb. nauk. pr.* № 2(66), pp. 162–173.
12. Multidisciplinary statistical information. Regional statistics. State Statistics Service of Ukraine. 2020. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Стаття надійшла до редакції 27.09.2021 р.